Hofweg 1H, 2511 AA Den Haag, T (070) 750 46 46
E info@ProDemos.nl, I www.ProDemos.nl

Staten en kiesstelsels

Tsjechië

Tsjechië is sinds 1993 een zelfstandig land. De onafhankelijkheid was een gevolg van de opsplitsing van Tsjechoslowakije in twee staten. Na de val van het communisme in 1989 stonden de Tsjechen (aanvankelijk samen met de Slowaken) voor de opgave om nieuwe democratische structuren op te bouwen. Dat gebeurde met vallen en opstaan. Hoe zien het staatsbestel en het kiesstelsel van Tsjechië er nu uit?

1. De structuur

In de jaren tussen beide wereldoorlogen (het interbellum) had Tsjechoslowakije een hoogontwikkelde economie en een democratisch staatsbestel. In het land met veel etnische groepen (Tsjechen, Slowaken, Roethenen, Duitsers, Hongaren, Joden en Roma) bestond een enorme verscheidenheid aan politieke partijen en maatschappelijke organisaties. De politieke besluitvorming in Tsjechoslowakije was echter vaak het resultaat van herenakkoorden op de Praagse Burcht, de zetel van de president. Van 1948 tot 1989 was Tsjechoslowakije een communistisch land, gelegen binnen de invloedssfeer van de Sovjet-Unie. Volgens sommige deskundigen heeft de democratische traditie van Tsjechoslowakije een gunstige invloed gehad op de herinvoering van democratische verhoudingen na de val van het communisme in 1989. Dat laat onverlet dat Tsjechië nog steeds te maken heeft met partijpolitieke instabiliteit, een onstuimige politieke cultuur en voortwoekerende corruptie.

Zoals gezegd, Tsjechoslowakije was een staat met veel etnische groepen. Maar door de moord op de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog, de naoorlogse verdrijving van de Duitsers, de annexatie van Roethenië door de Sovjet-Unie en ten slotte de deling van het land, waardoor zowel Slowaken als Hongaren en Roma inwoners van Slowakije werden, is het onafhankelijke Tsjechië in etnisch opzicht een tamelijk homogene staat (ruim 94 procent van de bevolking is Tsjech).

Volgens artikel 1 van de grondwet, die tegelijk met de oprichting van de nieuwe staat van kracht werd, is Tsjechië een eenheidsstaat, hoewel de preambule van de grondwet wel specifiek melding maakt van de drie historische gebiedsdelen Bohemen, Moravië en Silezië. Maar deze gebieden spelen slechts een rol in regionale identiteiten, niet in de structuur van de staat.

De Tsjechische Republiek is onderverdeeld in 14 regio's (13 regio's plus de hoofdstad Praag). Het laagste bestuursniveau wordt gevormd door de gemeenten, waarvan Tsjechië er 6.258 (cijfer 2016) heeft. Regio's en gemeenten zijn – zoals zo vaak in democratieën – niet alleen zelfbesturende eenheden, maar hebben ook taken als uitvoerders van het beleid van de centrale staat. De Tsjechische regio's hebben vooral bevoegdheden op de gebieden verkeer, ruimtelijke ordening, gezondheidszorg en onderwijs. Als het gaat om zelfbestuur, hebben de gemeenten allemaal dezelfde rechten en plichten. Maar in de uitvoering van het centrale overheidsbeleid bestaan verschillen tussen gemeenten en kunnen ze worden onderverdeeld in drie subgroepen: 20 grote(re) steden met een eigen 'handvest', 496 kleine steden en 5.733 gemeenten. De hoofdstad Praag is in bestuurlijk opzicht zowel een stad als een regio.

Tsjechië telt medio 2018 ongeveer 10.626.000 inwoners, van wie er zo'n 1,3 miljoen in Praag wonen.

2. De organen

Het Tsjechische parlement bestaat uit twee kamers, namelijk de Kamer van Afgevaardigden en de Senaat. De Kamer telt 200 leden, die voor een termijn van vier jaar worden gekozen. Er zijn 81 senatoren, die een zittingstermijn hebben van zes jaar. Om de twee jaar vinden verkiezingen plaats voor een derde deel van de Senaat. Anders dan de Kamer kan de Senaat niet tussentijds worden ontbonden.

De Kamer van Afgevaardigden heeft meer macht dan de Senaat. Zo is de regering alleen verantwoording verschuldigd aan de Kamer. De Kamer heeft ook meer wetgevende bevoegdheden dan de Senaat: de Senaat kan een wetsontwerp afkeuren en terugsturen naar de Kamer, maar de Kamer kan de wet alsnog aannemen met absolute meerderheid van de stemmen.

Het staatshoofd, de president, wordt sinds 2013 rechtstreeks door de bevolking gekozen, en wel voor de duur van vijf jaar. Hij is één maal aansluitend herkiesbaar. Vergeleken met parlementaire stelsels in andere landen heeft het Tsjechische staatshoofd relatief veel macht. De president benoemt en ontslaat de premier en hij is opperbevelhebber van de strijdkrachten. Hij heeft het recht om een wetsvoorstel naar het parlement terug te sturen (opschortend vetorecht). Als de Kamer de wet opnieuw aanneemt met een absolute meerderheid van de stemmen, wordt deze echter alsnog van kracht. De president mag de zittingen van zowel Kamer als Senaat bijwonen en hij mag bovendien op eigen verzoek het woord voeren. Hij hoeft geen verantwoording af te leggen voor zijn functioneren.

Leden van de regering kunnen lid zijn van de Kamer of de Senaat. De regering moet binnen dertig dagen na haar benoeming het vertrouwen van de Kamer vragen (niet van de Senaat).

Bij de stemming is een gewone meerderheid van de afgevaardigden voldoende. De minister-president heeft in theorie meer bevoegdheden dan de vakministers; hij kan hen opdragen zich aan bepaalde richtlijnen te houden.

Regio's en gemeenten hebben hun eigen vertegenwoordigende organen, die voor vier jaar worden gekozen. Het aantal zetels in de regionale vertegenwoordigingen is afhankelijk van het aantal inwoners en kan variëren van 45 tot 65. In de regio's bestaat de uitvoerende macht uit een gouverneur en diens secondanten. In gemeenten kiest de raad de burgemeester en de wethouders. De burgemeester van de stad Praag is tevens gouverneur van de regio Praag.

3. De verkiezingen

Volgens de grondwet moeten de verkiezingen voor de Kamer van Afgevaardigden worden gehouden op grond van een stelsel van evenredige vertegenwoordiging, terwijl de verkiezingen voor de Senaat plaatsvinden volgens het meerderheidsstelsel (in twee ronden). Verkiezingen in Tsjechië worden op twee achtereenvolgende dagen gehouden (vrijdag en zaterdag).

Voor de Kamerverkiezingen is Tsjechië onderverdeeld in 14 kiesdistricten, die overeenkomen met de 14 regio's. Tsjechië maakt gebruik van de volgende landelijke kiesdrempels:

Kiesdrempel in procenten	**Aantal partijen of bewegingen**
5	1
10	coalitie van 2
15	coalitie van 3
20	coalitie van 4 of meer

De kandidaten worden per kiesdistrict gekozen. In Tsjechië is het mogelijk om voorkeurstemmen uit te brengen op maximaal vier kandidaten. Als een kandidaat meer dan 5 procent van de stemmen krijgt die op een partij zijn uitgebracht, dan krijgt hij een zetel in de Kamer. De opkomst bij de verkiezingen is als volgt:

Jaar	**Percentage**
2017	60,8
2013	59,5
2010	62,6

Bij de Senaatsverkiezingen wordt gebruik gemaakt van enkelvoudige kiesdistricten en twee ronden. Om in de eerste ronde gekozen te worden, moet een kandidaat de absolute meerderheid van de stemmen in zijn district hebben gekregen. Anders vindt een tweede ronde plaats tussen de twee kandidaten die de meeste stemmen hebben gekregen. Degene die wint krijgt een zetel in de Senaat.

De rechtstreekse verkiezing van de president vindt – indien nodig – eveneens in twee ronden plaats. Mocht een kandidaat in de eerste ronde niet in staat zijn om 50 procent van de stemmen te halen, dan vindt twee weken later een tweede ronde plaats tussen de twee kandidaten die het grootste aantal stemmen hebben behaald.

Regionale verkiezingen vinden plaats volgens het stelsel van evenredige vertegenwoordiging, waarbij per regio een kiesdrempel geldt van 5 procent. Het is mogelijk om voorkeurstemmen uit te brengen.

Bij gemeenteraadsverkiezingen is de eventuele indeling in kiesdistricten een gemeentelijke aangelegenheid. Het aantal vertegenwoordigers is afhankelijk van het aantal inwoners. Het is mogelijk om voorkeurstemmen uit te brengen.

4. Het referendum

Volgens de grondwet moeten internationale overeenkomsten die voorzien in de overdracht van bevoegdheden van Tsjechië aan een internationale organisatie door het parlement worden goedgekeurd. Er moet echter een referendum worden uitgeschreven als dit expliciet bij wet wordt geregeld. Deze bepaling is in 2002 in de grondwet terechtgekomen met het oog op de toetreding van Tsjechië tot de Europese Unie. Het referendum over de EU-toetreding is in juni 2003 gehouden. Op lokaal niveau kunnen ook volksraadplegingen worden gehouden, namelijk als een bepaald percentage inwoners hierom heeft gevraagd.

5. Bronnen

- Karel Vodicka, ‘Das politische System Tschechiens’, in: Wolfgang Ismayr (Hrsg.), *Die politischen Systeme Osteuropas*, Opladen 2006, ISBN 978-3-8100-4053-4, pp. 247-284.
- Constitution of the Czech Republic, te vinden op: www.hrad.cz
- Website met verkiezingsuitslagen: www.volby.cz
- Wahlhandbuch Tschechien 2010, Konrad Adenauer Stiftung, 2010, te downloaden via www.kas.de/tschechien/de/publications/19441/

Harm Ramkema

Voor het laatst gewijzigd op 6 augustus 2018.